

Externe verslaggeving voor profit en non profit organisaties

Drs. Wim Koetzier

Vierde druk

Noordhoff Uitgevers

Externe verslaggeving voor profit- en non-profitorganisaties

Drs. Wim Koetzier

Vierde druk

Noordhoff Uitgevers Groningen/Houten

Ontwerp omslag: G2K Designers Groningen/Amsterdam

Omslagillustratie: iStockPhoto

Eventuele op- en aanmerkingen over deze of andere uitgaven kunt u richten aan:
Noordhoff Uitgevers bv, Afdeling Hoger Onderwijs, Antwoordnummer 13,
9700 VB Groningen, e-mail: info@noordhoff.nl

0 / 12

Deze uitgave is gedrukt op FSC-papier.

© 2012 Noordhoff Uitgevers bv Groningen/Houten, The Netherlands.

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Voor zover het maken van reprografische verveelvoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16h Auteurswet 1912 dient men de daarvoor verschuldigde vergoedingen te voldoen aan Stichting Reprorecht (postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.reprorecht.nl). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-pro.nl).

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without the prior written permission of the publisher.

ISBN (ebook) 978-90-01-84767-8

ISBN 978-90-01-81552-3

NUR 782

Woord vooraf bij de vierde druk

Externe verslaggeving voor profit- en non-profitorganisaties is bestemd voor studenten die al over enige bedrijfseconomische kennis beschikken. Het kan in de eerste plaats worden ingezet in die richtingen van het hoger beroepsonderwijs waar bedrijfseconomie geen hoofdvak is, zoals CE, MER, bedrijfskundige opleidingen en bestuursacademies. Daarnaast voorziet het ook in de basisstof voor de studierichtingen BE en AC.

Uitgangspunt voor dit boek is studentvriendelijkheid. Er is veel gebruikgemaakt van voorbeelden en van schema's, die stukken theorie samenvatten. Intermezzo's zijn opgenomen om de relatie tussen de behandelde theorie en de praktijk van de verslaggeving te illustreren.

Bij elk hoofdstuk zijn tien meerkeuzevragen opgenomen; de sleutels zijn achter in het boek te vinden. Daarnaast zijn er vraagstukken, waarvan de uitwerkingen voor de docent beschikbaar zijn, via het docentengedeelte van de internetsite.

In de vierde druk zijn de overeenkomsten tussen de verslaggeving in de profitsfeer en in de non-profitsfeer nog meer benadrukt dan in de derde druk. De gezamenlijke behandeling is als vertrekpunt gekozen; verschillen komen aan de orde in aparte hoofdstukken over de verslaggeving van ondernemingen, van de overheid en van fondsenwervende instellingen. Ik dank mijn goede vriend en collega dr. Peter Epe RA voor zijn hulp bij de totstandkoming van dit boek.

Uiteraard zijn verbeteruggesties en kritiek (opbouwend of niet) van gebruikers zeer welkom.

Zwolle, Voorjaar 2012

Wim Koetzier

Inhoud

1 Het vakgebied externe verslaggeving 9

- 1.1 Profit- en non-profitorganisaties 10
- 1.2 Relevantie en betrouwbaarheid 13
- 1.3 Basisstukken van de externe verslaggeving 15
- 1.4 Begrotingsinformatie 20
  - [Meerkeuzevragen 22](#)

2 Verslaggevingsstelsels 25

- 2.1 Kasstelsel 26
- 2.2 Baten-lastenstelsel 27
  - [Meerkeuzevragen 31](#)
  - [Vraagstukken 33](#)

3 Het baten-lastenstelsel nader bekeken 37

- 3.1 Realisatieprincipe 38
- 3.2 Matchingprincipe 40
- 3.3 Continuïteit 44
- 3.4 Voorzichtigheid 44
- 3.5 Bestendigheid 48
  - [Meerkeuzevragen 52](#)
  - [Vraagstukken 54](#)

4 Regelgeving 59

- 4.1 Ondernemingen 60
- 4.2 Rijksoverheid 68
- 4.3 Lagere overheden 70
- 4.4 Overige non-profitorganisaties 71
- 4.5 Controle 71
  - [Meerkeuzevragen 75](#)

5 Balans: Activeringscriteria 79

- 5.1 Vaste en vlottende activa 80
- 5.2 Beschikkingsmacht 81

- 5.3 Verwachte toekomstige voordelen [86](#)
  - [Meerkeuzevragen](#) [90](#)
  - [Vraagstukken](#) [91](#)

6 Waardering van activa [95](#)

- 6.1 Aanschafprijs [96](#)
- 6.2 Verkoopwaarde [96](#)
- 6.3 Inkooprijksveranderingen gedurende de bezitsperiode [102](#)
- 6.4 Afschrijvingen [107](#)
- 6.5 Impairments [111](#)
  - [Meerkeuzevragen](#) [115](#)
  - [Vraagstukken](#) [117](#)

7 Vermogensweergave [121](#)

- 7.1 Vermogensbronnen [122](#)
- 7.2 Eigen vermogen [122](#)
- 7.3 Voorzieningen [126](#)
- 7.4 Schulden [129](#)
  - [Meerkeuzevragen](#) [131](#)
  - [Vraagstukken](#) [133](#)

8 Resultatenrekening [137](#)

- 8.1 Resultaatposten versus rechtstreekse vermogensmutaties [138](#)
- 8.2 Categorisch versus functioneel [140](#)
- 8.3 Gewone resultaten versus buitengewone resultaten [144](#)
  - [Meerkeuzevragen](#) [145](#)
  - [Vraagstukken](#) [147](#)

9 Kasstroomoverzicht [151](#)

- 9.1 Belang en rubricering van kasstroomoverzichten [152](#)
- 9.2 Samenhang tussen balans, resultatenrekening en kasstroomoverzicht [155](#)
  - [Meerkeuzevragen](#) [159](#)
  - [Vraagstukken](#) [161](#)

10 De jaarrekening van ondernemingen [165](#)

- 10.1 Balans [166](#)
- 10.2 Resultatenrekening [176](#)
- 10.3 Kasstroomoverzicht [181](#)
  - [Meerkeuzevragen](#) [183](#)
  - [Vraagstukken](#) [185](#)

11 De jaarrekening van de Rijksoverheid 189

- 11.1 Verantwoordingsstaat en saldibalans 190
- 11.2 Staatsbalans 192
- 11.3 Baten-lastendiensten 195
  - Meerkeuzevragen 198

12 De gemeentelijke jaarrekening 201

- 12.1 Balans 202
- 12.2 Programmarekening 206
  - Meerkeuzevragen 209
  - Vraagstukken 210

13 De jaarrekening van fondsenwervende instellingen 215

- 13.1 Richtlijn Verslaggeving Fondsenwervende instellingen 216
- 13.2 Balans 216
- 13.3 Staat van baten en lasten 222
  - Meerkeuzevragen 224
  - Vraagstukken 226

14 Consolidatie en fund accounting 229

- 14.1 Verslaggevingseenheid 230
- 14.2 Consolidatie bij ondernemingen 230
- 14.3 Consolidatie in de non-profitsector 239
- 14.4 Fund accounting 241
  - Meerkeuzevragen 245
  - Vraagstukken 247

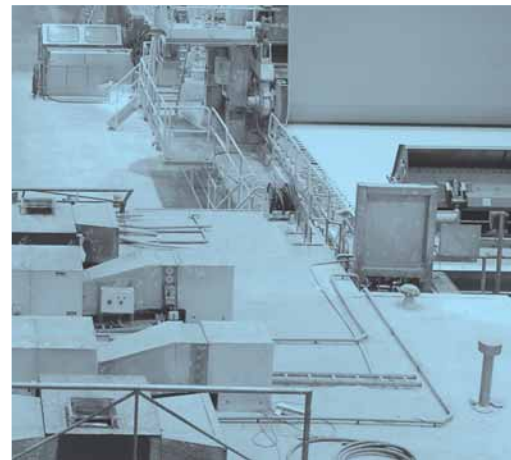
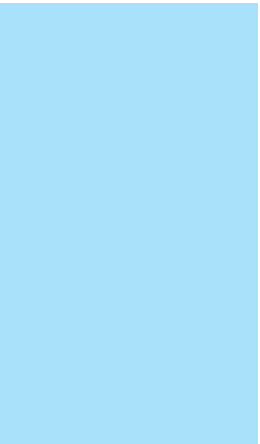
Antwoorden meerkeuzevragen 250

Literatuuroverzicht 251

Illustratieverantwoording 252

Register 253

Over de auteur 256

1

Het vakgebied externe verslaggeving

- 1.1 Profit- en non-profitorganisaties
- 1.2 Relevantie en betrouwbaarheid
- 1.3 Basisstukken van de externe verslaggeving
- 1.4 Begrotingsinformatie

De activiteiten van een profitorganisatie zijn gericht op het behalen van winst; de activiteiten van een non-profitorganisatie zijn gericht op een andere doelstelling. Een winstcijfer zegt dus in principe niets over het presteren van een non-profitorganisatie. Voor het bepalen van de mate van succes van zo'n organisatie is het nodig niet-financiële maatstaven te gebruiken. De essentiële verschillen tussen de profit- en de non-profitsfeer komen aan de orde in paragraaf 1.1. Bij financiële rapportages zijn twee kwaliteitskenmerken van doorslaggevende betekenis: de relevantie, zijnde de mate waarin de rapportage informatie oplevert die de gebruiker ondersteuning biedt bij zijn besluitvorming, en de betrouwbaarheid van het gepresenteerde cijfermateriaal. Paragraaf 1.2 bespreekt deze kwaliteitskenmerken, die helaas vaak gekenmerkt worden door een 'afruïl', dat wil zeggen dat verhoging van de relevantie vaak ten koste gaat van de betrouwbaarheid en omgekeerd.

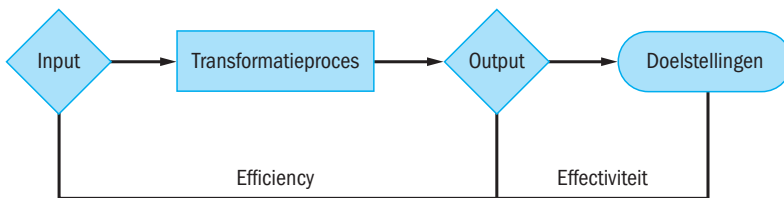
In paragraaf 1.3 worden de drie basisoverzichten van de externe verslaggeving geïntroduceerd: balans, resultatenrekening en kasstroomoverzicht, die tezamen de jaarrekening vormen. Deze overzichten worden in latere hoofdstukken uitgebreider besproken. Naast de jaarrekening behoort ook het bestuursverslag tot de rapportage. Omdat bij non-profitorganisaties het toewijzen van financiële middelen een even belangrijke (zo niet belangrijker) rol speelt als de feitelijke besteding van deze middelen, worden in de jaarrekening van deze organisaties ook begrotingsgegevens opgenomen; paragraaf 1.4 besteedt daar aandacht aan.

1.1 Profit- en non-profitorganisaties

Dit boek gaat over financiële verslaggeving door organisaties. Een organisatie is een samenwerkingsverband, dat is gericht op het realiseren van bepaalde doelstellingen. Het samenwerkingsverband bestaat uit mensen en kapitaalgoederen. Het aantal mensen en de hoeveelheid en soort kapitaalgoederen verschillen per organisatie. In een productiebedrijf voor consumentenelektronica zijn vele honderden medewerkers en de kapitaalgoederen bestaan uit gebouwen, geautomatiseerde productielijnen, voorraden onderdelen en dergelijke. Een wijkvereniging daarentegen kan gerund worden door enkele vrijwilligers, waarbij het gehuurde buurthuis het belangrijkste kapitaalgoed is. In elke organisatie vindt een transformatieproces plaats. De inzet van mensen en kapitaalgoederen (de *input*) wordt omgezet in *output*. Bij het electronicabedrijf bestaat deze laatste uit geproduceerde wasmachines, stofzuigers en dergelijke en bij de wijkvereniging uit diensten als ontspanning en voorlichting. De output moet ervoor zorgen dat de doelstelling van de organisatie gerealiseerd wordt.

In figuur 1.1 geven we het voorgaande schematisch weer. De betekenis van de in figuur 1.1 opgenomen begrippen efficiency en effectiviteit wordt later in deze paragraaf besproken.

FIGUUR 1.1 Het voortbrengingsproces

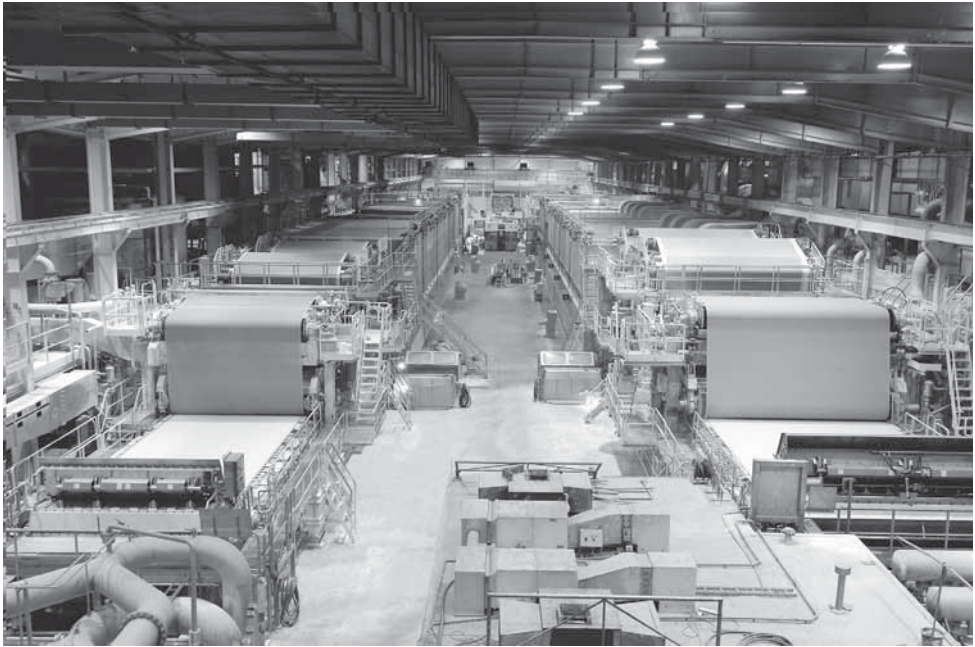

Het doel waarnaar gestreefd wordt, kan verschillen per organisatie. Een hoofdonderscheid hierbij is dat tussen organisaties met als doel het behalen van winst enerzijds en non-profitorganisaties anderzijds.

Ondernemingen

De naar winst strevende organisaties worden *ondernemingen* genoemd. Hoewel de aard van het transformatieproces per onderneming zeer kan verschillen, streven ze er allemaal naar om de winst te maximaliseren. Het transformatieproces is het middel om het winstdoel te bereiken. Mocht het zo zijn dat het winstdoel beter gediend wordt door over te schakelen op een ander product, dan zal dat bij de eigenaren niet op weerstand stuiten. Als de leiding van het bedrijf voor consumentenelektronica meer brood ziet in het gaan produceren van koelkasten in plaats van fornuizen, zal niemand daar principiële bezwaren tegen hebben.

Het voorgaande is uiteraard extreem gesteld. In een onderneming kan ook een plaats ingeruimd worden voor doelstellingen die niet direct financieel van aard zijn. Tegenwoordig staat het begrip 'duurzaam ondernemen' in de belangstelling, waarbij een belangrijke plaats is ingeruimd voor de mens en het milieu. In de *visie* of het *mission statement* van de onderneming wordt hier meestal veel nadruk op gelegd. Het is natuurlijk de vraag of die 'ideële' doelstellingen uiteindelijk niet zijn ingegeven door de wens om de afnemers een goed imago te tonen.

Crown van Gelder nv, een zelfstandige beursgenoteerde papierproducent, is gevestigd aan het Noordzeekanaal bij Velsen. Jaarlijks wordt een omzet van zo'n €150 miljoen gegenereerd in de sector houtvrij papier.

Visie

- Crown Van Gelder wil bekendstaan als een betrouwbare leverancier van kwaliteitsproducten in het segment houtvrij ongestreken en lichtgestreken papier.
- Crown Van Gelder stelt zich ten doel bij te dragen aan waardecreatie bij afnemers en aandeelhouders.
- Crown Van Gelder wil een aantrekkelijk bedrijf zijn voor zijn werknemers.

Crown Van Gelder hanteert hierbij de volgende uitgangspunten:

- continuïteit van de papierfabriek in Velsen;
- voortdurende verbetering van kwaliteit en efficiency;
- aantrekkelijke dividenduitkering aan aandeelhouders;
- goed en transparant ondernemingsbestuur (Governance) voor alle belanghebbenden, binnen het kader van wetgeving en convenanten;
- aantrekkelijke arbeidsvoorwaarden en arbeidsomstandigheden;
- maatschappelijk verantwoorde en duurzame bedrijfsvoering.

Bij *non-profitorganisaties* ligt de zaak fundamenteel anders. Daar heeft elke organisatie haar eigen specifieke doel. Bovendien is de doelstelling veel sterker gekoppeld aan de aard van het transformatieproces: het transformatieproces vloeit rechtstreeks voort uit de doelstelling. De wijkvereniging heeft als doel de belangen van de buurtbewoners te behartigen; als een van de leden zou voorstellen om het buurthuis voortaan te verhuren aan een snackbarexploitant, zullen de andere leden daar niet zonder meer mee akkoord gaan.

Binnen de non-profitsector kan een onderscheid gemaakt worden tussen overheidsorganisaties en niet-gouvernementele organisaties. De *overheid* verkrijgt haar inkomen vooral door het opleggen van belastingen en gebruikt die om voorzieningen voor de burger tot stand te brengen. De *niet-gouvernementele organisaties* vormen een bont palet, variërend van sportverenigingen tot ziekenhuizen. Sommige van deze non-profitorganisaties verkrijgen hun inkomsten hoofdzakelijk uit de opbrengst van door de organisatie geleverde goederen en diensten, andere zijn voornamelijk aangewezen op subsidies, contributies en schenkingen.

Een van de grootste niet-gouvernementele non-profitorganisaties in Nederland is de *Vereniging Het Nederlandse Rode Kruis*. In 1867 werd deze hulporganisatie opgericht als Nederlandse afdeling van het Internationale Rode Kruis. Ruim 30.000 vrijwilligers

zetten zich in Nederland in. De jaarlijkse baten van het Nederlandse Rode Kruis belopen zo'n €75 miljoen, voornamelijk bestaande uit giften, contributies, nalatenschappen en subsidies.

Doordat de overheid het marktmechanisme in bepaalde sectoren stimuleert, vindt er een verschuiving plaats van non-profit naar profit, zoals in de energiesector (waar vroeger overheidsbedrijven opereerden die kostendekende tarieven hanteerden) en de sector van de sociale woningbouw.

De hiervoor genoemde verschillen tussen profit en non-profit zorgen ook voor verschillen in de aard en beperkingen van de financiële rapportage inzake de organisatie. Het belangrijkste doel van die rapportage is om een oordeel te kunnen vellen over het door de leiding gevoerde beleid, de *verantwoordingsfunctie* van de verslaggeving.

Aan de hand van figuur 1.1 kunnen we twee criteria onderscheiden bij de beoordeling van het beleid.

In de *eerste plaats* kan gekeken worden naar de hoeveelheid input (de arbeidsinspanning van de medewerkers en de inzet van kapitaalgoederen) die nodig is geweest om de gegeven output tot stand te brengen. Dit is het vraagstuk van de *efficiency*: het met zo min mogelijk input verkrijgen van zo veel mogelijk output. Hoe zuinig is er omgegaan met de 'productiefactoren'? Bij het elektronicabedrijf zal een relatie gelegd kunnen worden tussen de verbruikte voorraden grondstoffen en de gebruikte mens- en machineuren enerzijds en de geproduceerde hoeveelheid eindproducten anderzijds. In de profitsector speelt daarom de kostprijsberekening een belangrijke rol: hoe lager de kostprijs per product bij een gegeven kwaliteitsniveau van dat product, hoe efficiënter er gewerkt is.

In de *tweede plaats* is er het vraagstuk van de *effectiviteit*: in hoeverre draagt de output bij aan de doelrealisatie. In het geval van de elektronikaproductent: worden de vervaardigde koelkasten, afwasmachines en dergelijke door de klant zodanig op prijs gesteld, dat hij bereid is ervoor in de portemonnee te tasten? De effectiviteit van een onderneming wordt dus bepaald door het vermogen van de leiding om in te spelen op de wensen van de markt.

In de profitsector vertalen efficiency en effectiviteit zich onmiddellijk in het winstcijfer van de onderneming. Een onderneming die erin slaagt om door middel van een nieuwe productietechniek goedkoper te produceren, ziet haar winstcijfer stijgen. Ditzelfde geldt voor een onderneming die een 'gat in de markt' ontdekt en een nieuw product gaat maken, waar de concurrentie nog niet aan gedacht heeft. De jaarrekening (met daarin opgenomen de balans en de resultatenrekening, zie subpar. 1.3.1) geeft dan ook volledig uitsluitsel over de successen van de onderneming.

Als we nu de meting van efficiency en effectiviteit betrekken op non-profitorganisaties, dan kan geconstateerd worden dat de efficiency ook daar wel in een geldbedrag valt uit te drukken, maar de effectiviteit niet. Bij de wijkvereniging kan de penningmeester eventueel wel een berekening maken wat bijvoorbeeld de kostprijs is van één klaverjasmiddag in het buurthuis, of wat de gemiddelde kosten per lid zijn. Hij is echter niet in staat om aan de verwezenlijking van de doelstelling (het behartigen van de wijkbelangen) een bedrag in euro's toe te kennen. In de non-profitsector kan daarom de financiële verslaggeving alléén nooit zaligmakend zijn. Voor een oordeel over de effectiviteit zullen niet-financiële criteria gebruikt dienen te worden. In het geval van de wijkvereniging zou het bestuur bijvoorbeeld kunnen aangeven wat de uitkomst van een tevredenheidsenquête onder de leden is geweest en welke successen er in de belangenbehartiging naar de gemeente toe zijn behaald. Uiteraard is het nadeel van niet-financiële criteria dat deze de harde objectiviteit van het winstcijfer missen. Bij non-profitorganisaties vervult - naast de jaarrekening - het bestuursverslag een belangrijke rol: daarin worden de niet-financiële criteria besproken die inzicht geven in het succes van de organisatie. In subpar. 1.3.2 gaan we op het bestuursverslag nader in.

Efficiency

Effectiviteit

1

1.2 Relevantie en betrouwbaarheid

Bij externe verslaggeving gaat het om het verschaffen van informatie over de financiële positie van de organisatie aan 'derden'. Derden zijn alle belanghebbenden bij financiële informatie inzake de organisatie, die niet - zoals de leiding van de organisatie - zelf toegang hebben tot de financiële gegevens,

maar afhankelijk zijn van de informatie die door de leiding naar buiten wordt gebracht.

Voor de gebruikers van externe verslaggeving zijn twee kenmerken van de kwaliteit van de verstrekte informatie doorslaggevend: relevantie en betrouwbaarheid.

Informatie is relevant als zij nuttig is voor de ontvanger, dat wil zeggen bijdraagt aan een betere besluitvorming door de ontvanger. Informatie is betrouwbaar als de ontvanger erop mag rekenen dat de gepresenteerde cijfers juist zijn. Betrouwbare informatie is ook controleerbaar.

Helaas is het vaak zo dat relevante informatie minder betrouwbaar is en betrouwbare informatie minder relevant.

VOORBEELD 1.1

Een onderneming heeft €10.000.000 geïnvesteerd in een nieuwe productielijn. De controller heeft een schatting gemaakt van de verwachte opbrengsten die de met behulp van die productielijn te produceren en te verkopen artikelen zullen opleveren en wat voor bijkomende kosten daarmee gepaard zullen gaan. Op basis daarvan becijfert hij de opbrengstwaarde van de productielijn op €35.000.000.

Het getal van €35.000.000 is zeer relevante informatie, het geeft een indicatie van het toekomstperspectief van de onderneming. Voor bijvoorbeeld een belegger die overweegt aandelen in de onderneming te kopen, is deze informatie nuttig. De betrouwbaarheid is echter gering: het cijfer berust op schattingen, waarbij (afhankelijk van de levensduur van de productielijn) wellicht tien of meer jaren vooruitgekeken dient te worden, jaren waarin zich allerlei omstandigheden kunnen voordoen die de oorspronkelijke schatting onderuithalen. Een accountant kan moeilijk een oordeel vellen over dit bedrag; hij kan hoogstens zeggen dat het hem optimistisch of juist pessimistisch ingeschat lijkt, maar of hij gelijk heeft valt pas achteraf te bepalen.

Het getal van €10.000.000 is niet zeer relevant, het zegt niets over de toekomst. De betrouwbaarheid is wel hoog: het bedrag is betaald en er 'is een bon van'. De gebruiker van de financiële informatie kan ervan uitgaan dat het bedrag juist is. De accountant kan het bedrag controleren.

Bij het beantwoorden van de vraag: 'Welk van de twee criteria, relevantie of betrouwbaarheid, dient in de externe verslaggeving prioriteit te krijgen?' is het volgende van belang:

Bij interne verslaggeving – de verslaggeving aan het management van de organisatie – geldt dat het uiteraard weinig zin heeft om 'jezelf voor de gek te houden.' Als een onderneming er slecht voor staat, is het beter dat het management daarvan weet, om vervolgens de benodigde maatregelen te kunnen nemen om de trend om te buigen.

Voor wat betreft de externe verslaggeving kan het management in de verleiding komen om de cijfers zodanig aan te passen dat ze leiden tot de door dat management gewenste gevolgen. Zo is het voorstelbaar dat de directie van een onderneming het slecht presteren van het bedrijf tegenover de aandeelhouders wil verbloemen of dat zij in de jaarrekening een te rooskleurig beeld van de financiële positie geeft om aanvullende bankleningen te verkrijgen.

We noemen deze cijferaanpassingen *creative accounting*. In de hiervoor genoemde gevallen gaat het om het flatteren van de winst en wellicht tevens van de solvabiliteit van de onderneming. Het is ook denkbaar dat de ondernemingsleiding niet zozeer streeft naar het verbeteren van het resultaat in een bepaald jaar, als wel naar het egaliseren van de winst over de jaren. Vooral beleggers hechten een grote waarde aan een stabiele winstontwikkeling. Door in goede jaren het winstcijfer naar beneden toe bij te stellen en het 'afgeroomde bedrag' toe te voegen aan de winst in een volgend jaar, kan deze winstegalitatie bereikt worden.

Ook in non-profitorganisaties kan het management motieven voor creative accounting hebben, bijvoorbeeld in het geval van een instelling die fondsen werft voor een goed doel en die opzettelijk de 'rijkdom' van de organisatie kleiner voorstelt dan hij in werkelijkheid is, om te voorkomen dat de donateurs minder aanleiding zien om hun liefdadigheid op die organisatie te richten.

De mogelijke neiging tot creative accounting in de externe verslaggeving leidt ertoe dat door de regelgevers de nadruk op de betrouwbaarheid van het gepresenteerde cijfermateriaal wordt gelegd. Echter (met uitzondering van de situatie dat het kasstelsel wordt gebruikt, zie par. 2.1) zal een 100% betrouwbaarheid nooit mogelijk zijn. Er zullen altijd mogelijkheden tot creative accounting blijven bestaan.

Dat wordt in de eerste plaats veroorzaakt door het feit dat er bij het opstellen van de jaarrekening allerlei schattingen gemaakt moeten worden, bijvoorbeeld inzake de levensduur van de vaste activa, het betaaldedrag van debiteuren, de kans dat de organisatie een tegen haar aangespannen proces gaat verliezen enzovoort. Schattingen zijn per definitie subjectief en bieden dan ook ruimte voor optimisme en pessimisme.

In de tweede plaats geeft de regelgeving vaak de vrijheid om bij het samenstellen van de balans en resultatenrekening te kiezen uit verschillende manieren om een transactie of gebeurtenis te verwerken. Door de overstap van het ene op het andere verslaggevingsalternatief kan aanpassing van de cijfers bereikt worden.

1.3 Basisstukken van de externe verslaggeving

De jaarlijkse externe financiële verantwoording van een organisatie (in de praktijk meestal *jaarverslag* genoemd) omvat in ieder geval een jaarrekening (subpar. 1.3.1) en een bestuursverslag (subpar. 1.3.2).

1.3.1 Jaarrekening

De *jaarrekening* bestaat uit een balans en een resultatenrekening (in de non-profitsfeer meestal staat van baten en lasten genoemd) plus een toelichting op beide overzichten.

Balans

Een *balans* is een momentopname van de waarde van de activa en passiva van de organisatie. Omdat het een momentopname betreft, bevat de balans voorraad- of stockgrootheden.

Activa

De activa geven de kapitaalgoederen of de bezittingen van de organisatie weer. Gewoonlijk worden de activa onderscheiden in vaste en vlottende activa. Dit onderscheid is met name van belang uit oogpunt van liquiditeit. Vermogen geïnvesteerd in *vaste* activa komt in de regel pas op lange termijn weer in geldvorm vrij; voorbeelden zijn gebouwen en machines. Vermogen geïnvesteerd in *vlottende* activa komt in principe op korte termijn in geldvorm vrij; voorbeelden zijn voorraden, debiteuren en liquide middelen. In paragraaf 5.1 wordt nader ingegaan op het onderscheid tussen vaste en vlottende activa.

Passiva

De passiva geven het vermogen weer dat verkregen is ter financiering van de activa. Dit vermogen kan worden onderverdeeld in vreemd vermogen en eigen vermogen.

Vreemd vermogen

Vreemd vermogen is ter beschikking gesteld door schuldeisers; er rust dus een terugbetalingsverplichting op. Er is sprake van tijdelijk vermogen. De interest, die als vergoeding aan de vreemdvermogenverstrekker betaald wordt, komt ten laste van het resultaat van de organisatie. Normaal gesproken is deze interestvergoeding een vast percentage, onafhankelijk van het resultaat van de organisatie; er is daarom sprake van risicomijdend vermogen. Geheel risicoloos is het verstrekken van vreemd vermogen uiteraard niet, omdat de kans bestaat dat bij faillissement van de lener de schuldeiser een financiële strop zal halen. Vreemd vermogen wordt opgedeeld in een *kortlopend* en een *langlopend* deel, al naargelang de resterende looptijd van het vreemd vermogen korter of langer dan een jaar is. Dit onderscheid is – net als de indeling vaste en vlottende activa – van belang om inzicht te geven in de liquiditeitspositie van de organisatie.

Een bijzondere vreemdvermogencategorie wordt gevormd door de voorzieningen; het gaat hierbij – in tegenstelling tot de schulden – om verplichtingen die nog niet juridisch perfect zijn en dat wellicht ook niet zullen worden. Als tegen de organisatie een proces is aangespannen, waarbij €100.000 schadevergoeding wordt geëist, kan de leiding besluiten dit bedrag al als passiefpost op te nemen, hoewel het nog niet zeker is dat het proces verloren wordt.

Eigen vermogen

Eigen vermogen is het saldo van de waarde van de activa en het bedrag van het vreemde vermogen. Er rust geen van tevoren vastgelegde terugbetalingsverplichting op.

Eigen vermogen komt in de profitsector tot stand door stortingen van eigenaren van een onderneming (aandeelhouders bijvoorbeeld) of door de beslissing van de eigenaren om behaalde winsten niet (volledig) uit te keren, maar te reserveren. De eigenaren kunnen ook beslissen om de onderneming te liquideren en zich hun inleg (plus de eventuele reserves) te laten terugbetalen.

In de non-profitsector worden organisaties meestal in verenigings- of stichtingsvorm gedreven; derhalve zijn er geen eigenaren. Bij liquidatie kan – nadat aan alle verplichtingen is voldaan – een eventueel overschot dan ook niet aan de eigenaren worden uitgekeerd. Het is dan aan de ‘vereffenaar’ die bij liquidatie aangesteld wordt (dit is meestal een van de bestuurders) om aan het overschot een bestemming te geven. In geval van een vereniging wordt het meestal verdeeld onder de leden; bij een stichting – die niet alleen geen eigenaren, maar ook geen leden heeft – is bij wet vastgelegd dat de vereffenaar voor het overschot een doel moet zoeken dat in de lijn ligt van het doel van de stichting.

Geconsolideerde balans per 31 december 2010 in miljoenen euro's	2010	2009
Activa		
Materiële vaste activa	7.687	6.017
Immateriële activa	10.890	7.135
Investerings in geassocieerde deelnemingen en joint ventures	1.673	1.427
Overige investeringen	1.103	568
Vooruitbetalingen verstrekt aan afnemers	449	319
Latente belastingvorderingen	429	561
Totale vaste activa	22.231	16.027
Vorraden	1.206	1.010
Overige investeringen	17	15
Handels- en overige vorderingen	2.273	2.310
Vooruitbetalingen en overlopende activa	206	189
Geldmiddelen en kasequivalenten	610	520
Activa geclassificeerd als aangehouden voor verkoop	6	109
Totaal vlottende activa	4.318	4.153
Totaal activa	26.549	20.180
Eigen vermogen		
Aandelenkapitaal	922	784
Share premium	2.701	
Reserves	814	159
ASDI	666	
Ingehouden winsten	5.125	4.408
Totaal eigen vermogen toe te rekenen aan de aandeelhouders van de vennootschap	10.228	5.351
Minderheidsbelangen	289	296
Totaal eigen vermogen	10.517	5.647
Verplichtingen		
Leningen en overige financieringsverplichtingen	8.078	7.401
Belastingen	178	
Personeelsbeloningen	687	634
Voorzieningen	475	356
Latente belastingverplichtingen	991	786
Totaal langlopende verplichtingen	10.409	9.177
Rekening-courantkredieten banken	132	156
Leningen en overige financieringsverplichtingen	862	1.145
Handels- en overige verplichtingen	4.265	3.696
Belastingen	241	132
Voorzieningen	123	162
Verplichtingen geclassificeerd als aangehouden voor verkoop	—	65
Totaal kortlopende verplichtingen	5.623	5.356
Totaal verplichtingen	16.032	14.533
Totaal eigen vermogen en verplichtingen	26.549	20.180

Resultatenrekening

De *resultatenrekening of staat van baten en lasten* geeft een overzicht van de in een periode door de organisatie behaalde financiële opbrengsten en de daarmee verband houdende kosten.

In de profitsector gaat het erom het verschil tussen opbrengsten en kosten zo groot mogelijk te maken: dan wordt de winst immers gemaximaliseerd.

De resultatenrekening vertelt 'the profit story' van de onderneming.

In de non-profitsector gaat het erom de belanghebbenden van de organisatie te voorzien van goederen en diensten. De lasten in de staat van baten en lasten zijn hier een weerspiegeling van. De staat van baten en lasten vertelt 'the service story' van de non-profitorganisatie. Uiteraard dienen de kosten zo veel mogelijk gedekt te worden, maar het behalen van een exploitatieoverschot is geen doel op zich, sterker nog: het kan een indicatie zijn dat de organisatie meer had kunnen doen dan ze in werkelijkheid heeft gedaan om haar doelen te realiseren.

Staat van baten en lasten over het boekjaar 2010 (in duizenden euro's)

	Begroting 2011	Werkelijk 2010	Begroting 2010	Werkelijk 2009
Baten				
Baten uit eigen fondsenwerving	18.819	19.153	18.131	20.606
Baten uit acties derden	500	499	500	577
Subsidies van overheden	675	711	737	808
Baten uit beleggingen	1.515	1.429	1.499	2.026
Overige baten	316	221	289	595
Totaal baten	21.825	22.013	21.156	24.612
Besteed aan doelstelling				
Voorlichting bewustwording eigen activiteiten	2.755	2.593	2.558	3.523
Vrijwilligersondersteuning bezoekwerk en activiteitenbegeleiding	5.205	4.536	4.846	5.897
Vakanties	4.798	4.646	4.777	4.666
Evenementen	3.949	4.005	4.549	4.660
Totaal besteed aan doelstelling	16.707	15.780	16.730	18.746
Kosten werving baten				
Kosten eigen fondsenwerving	4.505	3.716	3.883	3.733
Kosten acties derden	113	111	73	108
Kosten verkrijgen subsidies van overheden	27	33	32	27
Kosten beleggingen	60	53	60	57
Totaal kosten werving baten	4.705	3.913	4.048	3.925
Kosten beheer en administratie				
Kosten beheer en administratie	1.202	1.079	1.128	1.093
Totaal van de lasten	22.614	20.772	21.906	23.764
Resultaat	- 789	1.241	- 750	848

Bron: Jaarverslag Vereniging De Zonnebloem, 2010

Kasstroomoverzicht

Een resultatenrekening wordt opgemaakt als confrontatie van opbrengsten en kosten; dat vereist *toerekening* van die opbrengsten en kosten aan perioden. Dat brengt een element van subjectiviteit in het opstellen van dat overzicht (zie par. 2.2).

Een kasstroomoverzicht geeft de confrontatie van ontvangsten en uitgaven en is daarmee vrij van subjectiviteit. Echter, om de financiële prestaties van een organisatie weer te geven, geeft het kasstroomoverzicht informatie van een lagere relevantie dan een resultatenrekening.

VOORBEELD 1.2

Een onderneming heeft begin 2011 €500.000 geïnvesteerd in een machine.

In de resultatenrekening over 2011 zal de afschrijving op deze machine als kosten worden opgenomen. Dit vereist schatting van de gebruiksduur, de restwaarde en er dient een beslissing genomen te worden over de verdeling van de totale afschrijving over de jaren.

Als de geschatte levensduur op vijf jaar gesteld wordt, de restwaarde op nihil en het afschrijvingsbedrag wordt gelijkelijk over de jaren verdeeld, dan zal in de resultatenrekening over 2011 een kostenbedrag van €100.000 worden opgenomen. Andere schattingen en aannames leiden tot een ander kostenbedrag.

In het kasstroomoverzicht wordt een uitgave van €500.000 opgenomen, daarover kan geen discussie bestaan. Echter, uit het feit dat de toename van de liquide middelen in een jaar met omvangrijke investeringen lager is dan in andere jaren, mag uiteraard niet de conclusie worden getrokken dat de onderneming slechter is gaan presteren.

Kasstroomoverzicht (in duizenden euro's)

	2010	
Kasstroom uit operationele activiteiten		
Voordelig resultaat verslagjaar 2010	1.823	
Voordelig resultaat verslagjaar 2009	<u>17.038</u>	- 15.215
Aanpassingen voor		
Afschrijvingen/aflossingen	<u>5.097</u>	5.097
Veranderingen in werkkapitaal		
Toename voorraden	- 1.306	
Toename debiteuren	- 962	
Toename overige vorderingen en transitoria	- 112	
Afname crediteuren	- 327	
Afname overige kortlopende schulden en transitoria	<u>- 3.429</u>	- 6.136
Mutaties in reserves en voorzieningen		
Reserves (per saldo vermeerdering)	12.358	
Voorzieningen (per saldo vermindering)	<u>- 196</u>	
		<u>12.162</u>
Kasstroom uit operationele activiteiten (transporteren)		- 4.092

Transport		– 4.092
Kasstroom uit investeringsactiviteiten		
Investerings in immateriële vaste activa	0	
Desinvesterings in immateriële vaste activa	0	
Investerings in materiële vaste activa	– 4.078	
Desinvesterings in materiële vaste activa	484	
Investerings in financiële vaste activa	– 5	
Desinvesterings in financiële vaste activa	427	
Kasstroom uit investeringsactiviteiten		– 3.172
Kasstroom uit financieringsactiviteiten		
Aflossing vaste schulden rentetypische looptijd > 1 jaar	– 1.022	
		– 1.022
Mutatie geldmiddelen		
		– 8.286

Bron: Gemeente Aa en Hunze, jaarrekening 2010

1.3.2 Bestuursverslag

De jaarrekening is uiteraard cijfermatig van aard. Het ‘verhaal achter de cijfers’ (waarom vallen ze mee of tegen) vindt zijn plaats in het bestuursverslag. Meestal bestaat dit uit twee hoofdonderdelen: het verslag over de gang van zaken in het boekjaar en de ‘toekomstparagraaf’.

In het *verslag over de gang van zaken* in het boekjaar wordt ingegaan op de ontwikkelingen die zich hebben voorgedaan binnen de omgeving (bijvoorbeeld het marktgebied) waarin de organisatie opereert en op de gevolgen die dit heeft gehad voor het bereiken van de doelstelling, voor de financiële positie en voor de werkgelegenheid binnen de organisatie.

We hebben al eerder geconstateerd dat voor non-profitinstellingen het bestuursverslag van nog groter belang is dan voor ondernemingen, omdat de mate van doelrealisatie alleen kan worden beoordeeld door middel van niet-financiële kengetallen.

In de *toekomstparagraaf* bespreekt het bestuur de ontwikkelingen waarmee de organisatie naar verwachting in de komende jaren te maken krijgt. Deze ontwikkelingen kunnen onder andere het gevolg zijn van aanpassingen in de wetgeving, technologische vernieuwing of veranderende consumentenvoorkeuren. Uiteraard is de toekomstparagraaf een belangrijk onderdeel binnen het totale jaarverslag, omdat hier vooruitgekeken wordt en er niet – zoals in de jaarrekening – sprake is van een verantwoording over een afgelopen periode.

In de profitsector waagt de directie zich soms aan een – zeer algemeen gehouden – uitspraak over de verwachte omzet of winst in het komende jaar.

1.4 Begrotingsinformatie

In de profitsector wordt begrotingsinformatie niet gepubliceerd. De lezer van een jaarrekening kan de werkelijke cijfers van het afgelopen jaar vergelijken met die van het jaar daarvoor. De budgettering is bij ondernemingen een zaak die zich intern afspeelt en vormgegeven wordt door het management. De aandeelhouders van een beursgenoteerde onderneming rekenen het management achteraf wel af op tegenvallende winsten, maar

zullen niet vooraf gedetailleerde wensen vastleggen met betrekking tot aanwending van middelen.

Bij non-profitorganisaties maakt begrotingsinformatie een integraal onderdeel uit van de verslaggeving. Dit speelt het sterkst bij overheidsorganisaties. De allocatie van te genereren inkomsten aan te verrichten activiteiten is een kernstuk van het democratische proces. Bij de politieke discussie in Tweede Kamer, Provinciale Staten en gemeenteraad over de vaststelling van de begroting worden belangrijke beleidskeuzes gemaakt. De uitvoerende macht (kabinet, gedeputeerde staten, college van burgemeester en wethouders) dient de vastgestelde begroting uit te voeren. Vandaar dat in de uiteindelijke financiële verantwoording – naast de gerealiseerde bedragen – ook de begrote bedragen vermeld worden, zodat nagegaan kan worden of de bestedingen rechtmatig waren. De *autorisatiefunctie* van de begroting kan alleen op die manier tot haar recht komen.

Ook voor de niet-gouvernementele non-profitorganisaties geldt dat begrotingsinformatie een essentieel onderdeel uitmaakt van de verslaggeving. Omdat het exploitatiesaldo voor non-profitorganisaties niet de betekenis vertegenwoordigt die de winst heeft voor een onderneming, wordt er een grotere betekenis gehecht aan de vergelijking van de werkelijke staat van baten en lasten met de vóór aanvang van het boekjaar opgestelde begroting. Op die manier kan toch een getalsmatige indicatie verkregen worden van het presteren van (het management van) de organisatie. Uiteraard kan een vertekend, geflatteerd beeld ontstaan als begrotingscijfers bewust aan de lage kant vastgesteld worden als het gaat om te verwachten opbrengsten en bewust aan de hoge kant als het gaat om bijvoorbeeld de verwachte kosten van het bestuurlijke apparaat of van de fondsenwerving.

Autorisatie-
functie

Meerkeuzevragen

1

- 1.1** Welke van onderstaande grootheden geeft *geen* indicatie van de effectiviteit van het transformatieproces bij een non-profitorganisatie?
- a** De kostprijs van een adviesgesprek met een cliënt bij een bureau voor sociale raadslieden.
  - b** De wachttijd voor een hulpaanvraag bij een instelling voor geestelijke gezondheidszorg.
  - c** De uitruktijd bij de brandweer.
  - d** De klanttevredenheid bij de dienst burgerzaken van een gemeente.
- 1.2** Welke van onderstaande financiële cijfers is het minst betrouwbaar?
- a** De omzet over het afgelopen jaar is €2.000.000.
  - b** De opbrengstwaarde van de machine is €1.500.000.
  - c** De inkoopprijs van de voorraad is €1.000.000.
  - d** De bankschuld bedraagt €500.000.
- 1.3** Welke informatie is relevant?
- a** Informatie die juist is.
  - b** Informatie die gecontroleerd kan worden.
  - c** Informatie die bijdraagt aan een betere besluitvorming.
  - d** Informatie die met geringe kosten wordt verkregen.
- 1.4** In welk van onderstaande gevallen is sprake van creative accounting?
- a** Een onderneming boekt de voorraden af omdat de markt voor de betreffende producten is ingestort.
  - b** Een gemeente past de schatting van de levensduur van haar computersysteem naar beneden toe bij, wegens gebleken snellere economische veroudering.
  - c** Een vereniging schat de inbaarheid van achterstallige contributie laag in, om aanvullende subsidie te verkrijgen.
  - d** Een onderneming schakelt over naar een nieuwe manier van berekening van de pensioenverplichtingen, omdat dat een juister beeld geeft van die verplichtingen.
- 1.5** Welke post op de balans heeft geen eigen waarderingsgrondslag, maar is het saldo van de waarde van andere balansposten?
- a** Voorzieningen.
  - b** Eigen vermogen.
  - c** Liquide middelen.
  - d** Crediteuren.

- 1.6** Bij welke van onderstaande organisaties kan vermogen ingebracht worden door eigenaren?
- a** Bouwbedrijf Mortel bv
  - b** Stichting Jeugdsport
  - c** Zangvereniging Crescendo
  - d** Gemeente Heuvelzoom
- 1.7** Welke stelling is juist?
- a** Bij een onderneming vertelt de resultatenrekening de *service story*.
  - b** Voorzieningen behoren tot het eigen vermogen.
  - c** Gebouwen behoren tot de vlottende activa.
  - d** Schulden vormen tijdelijk vermogen.
- 1.8** Welke stelling is juist?
- a** Een kasstroomoverzicht geeft relevantere informatie dan de resultatenrekening.
  - b** Een afname van liquide middelen, zoals blijkend uit het kasstroomoverzicht, geeft aan dat de organisatie in het betreffende jaar slecht gepresteerd heeft.
  - c** Een kasstroomoverzicht geeft betrouwbaardere informatie dan de resultatenrekening.
  - d** Een positief saldo van baten en lasten van een non-profitorganisatie geeft aan dat de organisatie in het betreffende jaar goed gepresteerd heeft.
- 1.9** Bij welke van onderstaande organisaties is het bestuursverslag het meest van belang om een indicatie te krijgen van het succes van de organisatie?
- a** Een bank.
  - b** Een handelsonderneming.
  - c** Een bibliotheek.
  - d** Een accountantskantoor.
- 1.10** Bij welke van onderstaande organisaties vervult begrotingsinformatie de meest cruciale rol in de verslaggeving?
- a** Een verzekeringsmaatschappij.
  - b** Een tafeltennisvereniging.
  - c** Een gemeente.
  - d** Een welzijnsstichting.